

Factors Affecting the Level of Poverty and Inequity of Urban and Rural Households in Iran

Hasan Varmazyar¹ PhD, Farhad Ghaffari^{1*} PhD, Ali Akbar Fazaeli^{2,3} PhD, Taghi Torabi¹ PhD

¹ Department of Economics, School of Management and Economics, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

² Department of Health Management, Policy and Economics, School of Public Health, Tehran University of Medical Sciences, Tehran, Iran

³ Health Information Management Research Center, Tehran University of Medical Sciences, Tehran, Iran

*Correspondence to: Farhad Ghaffari, Email: ghaffari@srbiau.ac.ir

Received: July 3, 2023

Revised: September 24, 2023

Accepted: October 28, 2023

Online Published: November 25, 2023

Abstract

Introduction: Economists have always sought to discover the factors that cause poverty, because by understanding these factors, they can plan to reduce poverty. The purpose of this study is to determine the poverty line and the factors affecting it in the year 2021.

Methods: In the present study, only the line and its indicators were estimated by the data of urban and rural households' expenditure and income plan in the year 2021 and using the linear expenditure system (LES), and the determining factors of poverty were investigated. Also, the impact of the probability of poverty on the characteristics of the households was investigated using the probit model with Stata17 software.

Results: The poverty line for a household in 2021 was calculated as 73,980,000 Rials. The highest reduction in the probability of household poverty is related to the level of education of the head of the household. With the increase of each unit of education level, the probability of facing poverty in the household will decrease by 23.1 percent. After that, the number of working people in the household has the highest effect in reducing the probability of household poverty with a decrease of 19.9 percent. Among these variables, in terms of the household, having health insurance has the least effect in preventing the household from becoming poor.

Conclusion: The gender of the head of the household is effective in reducing poverty. Also, in households where the head is younger, the probability of poverty increases. More support for young people and creating more favorable conditions for their employment is necessary to reduce poverty. Increasing the level and depth of insurance coverage will also be effective in reducing poverty.

Keywords: Poverty Level, Socioeconomic Factor, Health Inequities, Households

Highlights

1. The average poverty line for an Iranian household in 2021 was seven million three hundred thousand Tomans.
2. Health insurances have been less effective in preventing household poverty than other investigated factors.

Citation:

Varmazyar H, Fazaeli AA, Torabi T, Ghaffari F. Factors affecting the level of poverty and inequity of urban and rural households in Iran. Iran J Health Insur. 2023;6(3):173-80.

عوامل مؤثر بر سطح فقر و نابرابری خانوارهای شهری و روستایی ایران

حسن ورمزبار^۱ PhD، فرهاد غفاری^{۱*} PhD، علی اکبر فضائلی^{۲,۳} PhD، تقی ترابی^۱ PhD

^۱ گروه اقتصاد، دانشکده مدیریت و اقتصاد، واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
^۲ گروه مدیریت، سیاست‌گذاری و اقتصاد سلامت، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران
^۳ مرکز تحقیقات مدیریت اطلاعات نظام سلامت، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران

* نویسنده مسئول: فرهاد غفاری، پست الکترونیک: ghaffari@srbiau.ac.ir

انتشار آنلاین: ۱۴۰۲/۰۹/۰۴

پذیرش: ۱۴۰۲/۰۸/۰۶

تصحیح: ۱۴۰۲/۰۷/۰۲

دریافت: ۱۴۰۲/۰۴/۱۲

چکیده

مقدمه: اقتصاددانان همواره به دنبال کشف عواملی که فقر را ایجاد می‌کنند، بوده‌اند، زیرا با درک این عوامل، می‌توانند برای کاهش فقر برنامه‌ریزی کنند. هدف از این مطالعه برآورد خط فقر و عوامل مؤثر بر آن در سال ۱۴۰۰ است.

روش بررسی: در پژوهش حاضر به‌وسیله داده‌های طرح هزینه و درآمد خانوارهای شهری و روستایی در سال ۱۴۰۰ و با استفاده از سیستم مخارج خطی (LES) خط فقر و شاخص‌های آن برآورد شده و عوامل تعیین‌کننده فقر مورد بررسی قرار گرفت. همچنین تأثیرپذیری احتمال ایجاد فقر از ویژگی‌های خانوارها به وسیله مدل پروبیت و با نرم‌افزار Stata ویرایش ۱۷ بررسی شد.

یافته‌ها: خط فقر برای یک خانوار در سال ۱۴۰۰ معادل ۷۳,۹۸۰,۰۰۰ ریال محاسبه شده است. بالاترین کاهش احتمال فقر خانوارها، با میزان تحصیلات سرپرست خانوار مرتبط است. با افزایش هر واحد از سطح تحصیلات، احتمال مواجهه با فقر خانوار ۲۳/۱ درصد کاهش خواهد یافت. پس از آن، تعداد افراد شاغل در خانوار با کاهش احتمال ۱۹/۹ درصد، دارای بالاترین اثر در کاهش احتمال فقر خانوار است. بعد خانوار و برخورداری بودن از بیمه درمانی کمترین اثر را در جلوگیری از فقیر شدن خانوار دارند.

نتیجه‌گیری: جنسیت سرپرست خانوار در کاهش فقر مؤثر است. همچنین در خانوارهایی که سرپرست دارای سن پایین‌تری است، احتمال فقر افزایش می‌یابد. حمایت بیشتر از جوانان و ایجاد شرایط مساعدتر به‌منظور اشتغال آنها برای کاهش فقر ضروری است. افزایش سطح و عمق پوشش بیمه‌ای نیز در کاهش فقر مؤثر خواهد بود.

واژگان کلیدی: سطح فقر، عوامل اقتصادی و اجتماعی، نابرابری‌های بهداشتی، خانوارها

نکات ویژه

- ۱- میانگین خط فقر برای خانوار ایرانی در سال ۱۴۰۰ بالغ بر ۷ میلیون و سیصد هزار تومان بوده است.
- ۲- بیمه‌های درمانی در جلوگیری از فقر خانوار اثر کمتری نسبت به سایر عوامل بررسی شده داشته‌اند.

مقدمه

فقدان دسترسی به سازمان‌ها و مراکز مهم تصمیم‌گیری، نبود فضای آموزشی و تفریحی و ورزشی به شدت با تعریف فقر در ارتباط هستند [۱].

می‌توان عوامل وجود فقر را به دو دسته عوامل شخصی و اجتماعی تقسیم کرد. درواقع برخی افراد به دلیل شرایط فیزیکی و روحی نامناسب قادر به رقابت در بازار کار نیستند و بعضی دیگر به دلیل نداشتن مهارت‌های مختلف نمی‌توانند به طور مطلوب وارد

فقر به فقدان دسترسی افراد جامعه به حداقل لازم ضروریات زندگی اشاره دارد و چیزهایی که با فقدان آنها حیات و بقای انسانی با خطر نیستی روبه‌رو شود. فقر به تمام عواملی که آزادی انتخاب انسان را در مقابل خواست‌های معقول او محدود می‌کند و امنیت انسانی او را به چالش می‌کشد، اشاره دارد. پدیده‌هایی چون، بیکاری، درآمد کم، بی‌سوادی و کم‌سوادی، نبود امکانات بهداشتی،

بی حاصل شدن کوشش‌ها و تداوم فقر و فاصله گرفتن از توسعه پایدار خواهد شد [۷]. در نهایت شناخت درست فقر، ابعاد و عوامل تعیین کننده آن، می‌تواند راهنمایی برای تدوین راهکارها و برنامه فقرزدایی و به کارگیری بهینه منابع در سطح ملی به حساب آید. در پژوهش حاضر ابتدا مقدار ریالی خط فقر محاسبه شده و سپس در ادامه عوامل مؤثر بر احتمال مواجهه خانوار با فقر مورد بررسی قرار گرفت.

روش بررسی

در این مطالعه با به کارگیری سیستم مخارج خطی و براساس داده‌های هزینه‌ای گروه‌های عمده کالایی که از طرح هزینه و درآمد خانوارهای شهری و روستایی، خط فقر در سال ۱۴۰۰ از مرکز آمار ایران استخراج شده، تخمین زده شد. سپس به وسیله داده‌های تفصیلی طرح هزینه و درآمد، شاخص‌های اندازه‌گیری فقر شامل شاخص‌های نسبت سرشمار، شدت فقر، شاخص کاکوانی و شاخص فقر سن در سال ۱۴۰۰ محاسبه شد و در نهایت با به کارگیری روش پروبیت، عوامل تعیین کننده فقر در سال ۱۴۰۰ مورد مطالعه و بررسی قرار گرفت.

خط فقر

در مطالعات پیرامون فقر، خط فقر نقش بسیار کلیدی دارد و اساساً محاسبه انواع شاخص‌های فقر منوط به محاسبه خط فقر است. خط فقر ابزاری است که به کمک آن فقیرها از غیرفقیرها جدا میشوند. خطر فقر برابر است با میزان منابعی که فرد (خانوار) نیاز دارد تا به یک سطح معینی از رفاه موسوم به آستانه فقر دست یابد. برای محاسبه خط فقر از روش هزینه نیازهای اساسی استفاده می‌شود. در این روش یک سبد مصرفی حاوی میزان معینی از کالاها و خدمات در نظر گرفته می‌شود که با مصرف محتوای این سبد نیازهای اساسی مصرفی فرد برآورده می‌شود. پس از تعیین محتوای این سبد، هزینه ریالی تأمین آن به عنوان خط فقر لحاظ می‌شود [۸]. یکی از روش‌ها برای تخمین نیازهای اساسی، استفاده از ضریب انگل است. بدین ترتیب که با رگرس کردن مخارج کل (درآمد) بر مخارج غذایی، بخشی از درآمد که صرف مواد غذایی می‌شود به دست می‌آید و سپس با ضرب کردن هزینه مواد غذایی در معکوس ضریب انگل می‌توان به خط فقر دست یافت. برای محاسبه توابع انگل از فرمول

بازار کار شوند. این مسئله به اهمیت آموزش در میزان درآمد افراد اشاره می‌کند [۲].

از نظر اقتصادی، نرخ رشد اقتصادی کشور و توزیع عادلانه درآمد جزو عوامل تأثیرگذار بر فقر هستند. براساس نظریه صف بیکاری، موقعیت هر نیروی کار در صف بستگی به بهره‌وری در آن نیروی کار دارد. نیروی کار با کمترین میزان بهره‌وری در انتهای صف قرار دارد و امکان استخدام آنها بستگی به رشد اقتصادی کشور دارد که متعاقباً موجب افزایش تقاضا برای نیروی کار می‌شود. افزایش رشد اقتصادی کشور، باعث ایجاد شغل‌های جدید شده و ساکنان امکان به دست آوردن شغل را پیدا می‌کنند و با کسب درآمد باعث افزایش درآمد سرانه شهر می‌شوند [۳]. اگرچه رشد اقتصادی کشور ممکن است باعث کاهش فقر مطلق شود، اما الزاماً فقر نسبی را کاهش نمی‌دهد. وجود انواع تبعیض در پرداخت به افرادی با بهره‌وری یکسان، مهم‌ترین عامل کاهش نیافتن فقر نسبی است [۴]. درواقع فقر یک پدیده نامطلوب اقتصادی و اجتماعی است که در نتیجه توزیع ناعادلانه درآمد ایجاد شده است. تداوم این روند، تنش‌های اقتصادی-اجتماعی بسیار شدیدی را به همراه دارد و کل جامعه را درگیر کرده و مقابله با آن بسیار دشوار خواهد بود [۵].

با توجه به اینکه موضوع فقر مقوله‌ای مهم است، برای تمامی دولت‌ها، کاهش فقر و بهبود توزیع درآمد، امری ضروری و اجتناب‌ناپذیر است و آنچه بیشتر حائز اهمیت است، روش این برنامه‌ریزی و شناسایی فقر است [۶]. در واقع در این برنامه‌ریزی‌ها، دولت‌ها می‌بایست راه‌هایی را برای شناسایی فقرا برگزینند که دهک‌های پایین جامعه، اولویت برنامه فقرزدایی باشند و برنامه حمایتی دولت می‌بایست به گونه‌ای باشد که افرادی را که نیازمند کمک هستند، مورد حمایت قرار دهد.

تصمیم‌گیری درمورد سیاست‌های کاهش فقر، نیازمند تبیین ابعاد آن و اطلاع از میزان گستردگی فقر در جامعه و عوامل تأثیرگذار بر آن است. پس از اینکه گستره فقر و عوامل تعیین کننده آن مشخص شد، می‌توان با دید باز به تصریح اهداف و انتخاب راهکارهای عملی کاهش فقر و بهبود توزیع درآمد اقدام کرد. کاملاً روشن است که نداشتن شناخت درست و دقیق فقر و ابعاد آن و فقدان توجه کافی به عوامل مؤثر آن در برنامه‌ریزی‌ها، منجر به سیاست‌گذاری‌های نادرست، هدر دادن منابع کمیاب اقتصادی،

زیر استفاده شده است [۹]:

$$C_{it} = \alpha + \beta_{it} M_t$$

سیستم مخارج خطی از تابع مطلوبیت استون -گری از تابع زیر به دست می‌آید [۱۰].

$$U = \sum \beta_i \log(q_i - \gamma_i)$$

$$\sum_{i=1}^n \beta_i = 1, \gamma_i \geq 0, q_i \geq \gamma_i$$

که در آن:

N = تعداد کالا، q_i مقدار مصرف کالای i ام، γ_i حداقل مصرف کالای i ام، U سطح مطلوبیت و β_i سهم نسبی هر کالا پس از حداکثر کردن تابع مطلوبیت نسبت به قید بودجه $\sum_{i=1}^n p_i q_i = M$ تابع تقاضا به شکل زیر محاسبه می‌شود:

$$E_{it} = p_{it} q_{it} = p_{it} y_i + \beta_i (M_t - \sum p_{jt} y_j)$$

که در آن M مخارج، P سطح قیمت کالای i ام، $p_{it} y_i$ حداقل مخارج مورد نیاز کالای i ام و E_{it} مخارج صرف شده برای کالای i ام در زمان t پس از محاسبه حداقل معاش هر کالا، از محاسبه مجموع حداقل معاش کالاهای مختلف، خط فقر قابل محاسبه است.

شاخص‌های اندازه‌گیری فقر

خط فقر به تنهایی قادر به توصیف الگوی فقر نیست، چون به ازای خط فقر در چند جامعه، شدت فقر می‌تواند متغیر باشد. پس برای درک میزان فقر در هر جامعه، شاخص‌هایی مطرح است که نشان‌دهنده شدت فقر است. اندازه خط فقر، میزان نابرابری درآمد در میان فقیران، متوسط درآمد آنها، تعداد کل افراد فقیر و درنهایت کل جمعیت جامعه مؤلفه‌هایی هستند که بر میزان شدت فقر مؤثر هستند و فرقی‌هایی که میان آنهاست، منجر به تفاوت در میزان شدت فقر خواهد شد. برخی از این شاخص‌ها در این قسمت ارائه خواهد شد [۱۱]:

۱- شاخص نسبت سرشمار

این شاخص به شکل زیر محاسبه می‌شود [۱۲]:

$$Po = Np/N$$

که در آن NP خانوار فقیر و $کل$ خانوار جامعه است.

همچنین شاخص نسبت سرشمار به شکل زیر است:

۲- شاخص شکاف فقر

این شاخص برپایه فاصله کلی فقرا نسبت به خط فقر است و نشانگر عمق فقر خواهد بود. با استفاده از این تابع شاخص می‌توان این‌گونه نوشت:

$$G_i = (Z - Y_i) \cdot I(Y_i < Z)$$

که در این معادله:

G_i = شکاف فقر فرد i ام

Y_i = مخارج فرد i ام

بنابراین شاخص شکاف فقر به صورت زیر است:

$$P_1 = \frac{1}{N_p} \sum_{i=1}^{N_p} \frac{G_i}{Z}$$

این شاخص وسعت فقر را نشان می‌دهد، اما نابرابری درآمد میان افراد فقیر را مورد بررسی قرار نمی‌دهد و می‌تواند به این صورت بیان شود:

$$P_1 = \frac{1}{N_p} \times \frac{G}{Z}$$

که در آن

G = مجموع شکاف فقر

G بدین شکل تعریف می‌شود:

$$G = \sum_{i=1}^N G_i = \sum (Z - Y_i)$$

۳- شاخص شدت فقر

این شاخص فاصله فقرا تا شکاف فقر را مورد بررسی قرار می‌دهد، همچنین نابرابری در بین فقرا را هم محاسبه می‌کند. در واقع به این معناست که ضریب بالاتری برای خانوارهای دورتر از خط فقر در نظر می‌گیرد. به کارگیری این شاخص نیز برای برخی شاخص‌های غیر پولی، دارای محدودیت‌هایی است. این شاخص می‌تواند بدین شکل بیان شود:

$$P_2 = \frac{1}{N_p} \sum_{i=1}^{N_p} \left(\frac{G_i}{Z} \right)^2$$

۴- شاخص کاکوانی

معادله شاخص کاکوانی بدین صورت است [۱۳]:

$$P_k = P_0 \left(\frac{Z - \mu^p}{\mu} \right)$$

که در آن:

 U_p = میانگین مخارج افراد فقیر U = میانگین مخارج کل افراد جامعه

شاخص کاکوانی گویای میزان سهولت از بین بردن فقر در جامعه است. همچنین بیانگر این است که چه میزان از درآمد اشخاص معمولی باید به افراد فقیر منتقل شود تا درآمد افراد فقیر به حداقل معاش برسد و در نهایت فقر کاهش یابد [۱۴].

۵- شاخص فقر سن

شاخص فقر سن محرومیت افراد فقر جامعه را در مقابل سایر افراد مورد سنجش قرار می دهد که معادله آن بدین صورت است:

$$P_s = P_0 \left[1 - (1 - G^p) \frac{\mu^p}{Z} \right]$$

که در این معادله:

 P_0 = شاخص نسبت سر شمار u_p = میانگین مخارج اشخاص فقیر جامعه GP = ضریب جینی بین افراد فقیر و خط فقر

یافته ها

به منظور محاسبه حداقل معاش (y_i) از معادله $Y_{it}^* = y_i X_{it}^* + U_{it}^*$

بهره گیری شده و همچنین برای تخمین مدل از مخارج ۸ گروه هزینه ای در سال ۱۴۰۰ استفاده و سرانجام برآورد این مدل در جدول ۱ نمایش داده شد.

بعد از به دست آوردن γ_i و با معین بودن p_i که معرف شاخص قیمت گروه های کالایی است $p_i \gamma_i$ یا حداقل معاش پولی گروه های مختلف کالایی به دست می آید، مجموع حداقل معاش پولی گروه های مختلف کالایی ($\sum p_i \gamma_i$) خط فقر یک خانوار شهری نمونه را نشان می دهد که نتایج برآورد آن طی سال ۱۴۰۰ در جدول ۲ نمایش داده شد.

جهت مشخص کردن فقر در سال ۱۴۰۰، شاخص های اندازه گیری فقر با استفاده از داده های تفصیلی طرح هزینه و درآمد خانوارهای شهری و روستایی محاسبه گشته و در جدول ۳ نمایش داده شد.

برای بررسی عوامل تعیین کننده فقر از داده های تفصیلی طرح هزینه و درآمد خانوارهای روستایی و شهری بهره گیری شده است. در طرح هزینه و درآمد خانوارهای روستایی و شهری در سال ۱۴۰۰ از ۱۸۱۲۷ خانوار نمونه گیری شده و اطلاعات هزینه ای و سایر اطلاعات خانوار جمع آوری شد. باتوجه به اینکه خط فقر برای یک خانوار نمونه معادل ۷۳,۹۸۰,۰۰۰ ریال محاسبه شده، از خانوارهای شهری و روستایی نمونه، ۶۴۸۱ خانوار زیر خط فقر قرار دارند. در اینجا نیز فقر به عنوان یک متغیر مجازی در نظر گرفته خواهد شد که دو مقدار را می پذیرد. اگر مخارج خانوار زیر خط فقر باشد، مقدار ۱ و اگر مخارج بالای خط فقر باشد این مقدار ۰ را اختیار می کند. همچنین این متغیر به عنوان متغیر وابسته مدل در نظر گرفته شده و الزامی است تأثیر متغیرهای توضیحی بر این متغیر مجازی مورد بررسی قرار گیرد. برای

جدول ۱ | نتایج محاسبه توابع انگل و حداقل معاش گروه های مختلف

شرح	پوشاک	تفریحات	خوراک	بهداشت و درمان	مسکن	اثاثیه	کالاها و خدمات متفرقه	حمل و نقل
β_i	۰/۰۵۳	۰/۰۲۹	۰/۱۴۱	۰/۱۰۹	۰/۲۱۴	۰/۰۳۷	۰/۰۵۳	۲۳۹۰/
مقدار آماره F_{Leamer}	۴/۰۳	۷/۵۸	۵/۴۱	۳/۵۷	۱۷/۲۶	۱۰/۲۷	۷/۱۳	۵/۳۸
ارزش احتمال	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰

جدول ۲ | نتایج محاسبه توابع انگل و حداقل معاش گروه های مختلف

شرح	پوشاک	تحصیلات	خوراک	بهداشت	مسکن	اثاثیه	متفرقه	حمل و نقل	خط فقر
۱۴۰۰	۴,۰۰۰,۰۰۰	۷,۵۰۰,۰۰۰	۲۵,۰۰۰,۰۰۰	۵,۰۰۰,۰۰۰	۲۲,۵۰۰,۰۰۰	۳,۴۸۰,۰۰۰	۳,۵۰۰,۰۰۰	۳,۰۰۰,۰۰۰	۷۳,۹۸۰,۰۰۰

بررسی عوامل تعیین کننده فقر خانوارهای شهری و روستایی از مدل پروبیت بهره گیری و به کمک نرم افزار Stata ویرایش ۱۷ برآورد شده است. معادله رگرسیونی این مدل این گونه است:

$$POV_i = \beta_0 + \beta_1 EDU_i + \beta_2 GEN_i + \beta_3 AGE_i + \beta_4 INC_i + \beta_5 SIZ_i + \beta_6 INSU_i + U_i$$

که در آن:

POV: متغیر فقر

خانوارهای زیر خط فقر = ۱

خانوارهای بالای خط فقر = ۰
EDU: میزان سطح تحصیلات سرپرست خانوار

بی سواد = ۱

دیپلم و کمتر از آن = ۲

دیپلم تا لیسانس = ۳

بالتر از لیسانس = ۴

GEN: جنسیت سرپرست خانوار

مرد = ۱

زن = ۰

AGE: سن سرپرست خانوار که به ۶ گروه سنی طبقه بندی شده است.

INC: تعداد افراد شاغل در خانوار

SIZ: بعد خانوار

INSU: بیمه بودن یا نبودن خانوار

نتایج مدل پروبیت گویای معنادار بودن کلی رگرسیون است. در همه خانوارهای شهری و روستایی، تمامی متغیرهای توضیحی در سطح کمتر از پنج درصد معنادار بوده و متغیرهای سطح تحصیلات، جنسیت و سن سرپرست خانوار به همراه تعداد افراد شاغل در خانوار و بعد خانوار دارای رابطه ای معکوس با متغیر وابسته هستند و با افزایش مقادیر این متغیرها، احتمال قرار گرفتن خانوار در زیر خط فقر، پایین می آید.

تحصیلات سرپرست خانوار از راه بهره وری، ظرفیت بالقوه درآمدزایی خانوار را افزایش می دهد. درخصوص جنسیت نیز می توان گفت که جنسیت سرپرست خانوار، بر فقر خانوار تأثیر گذار است. خانوارهایی که سرپرست خانوار مرد است، احتمال فقر در آنها کاهش می یابد. همچنین افزایش شاغلان در خانوار منجر به کاهش فشار مالی و افزایش مجاری درآمدی خواهد شد، بر سطح زندگی خانوارها مؤثر است و احتمال فقر را کاهش می دهد. همچنین باتوجه به ارتباط معکوس میان بعد خانوار و احتمال فقر، می توان در نظر گرفت که اثرات درآمدی از اثرات هزینه ای فرزندان بالاتر است و با افزایش بعد خانوار، احتمال فقیر شدن خانوار کاهش پیدا می کند.

برای مشخص کردن تعیین اثرات نهایی یک از متغیرهای توضیحی بر احتمال فقر خانوارهای شهری و روستایی، از تابع چگالی احتمال متغیر تصادفی نرمال استاندارد $\phi(X\beta')$ بهره گیری

جدول ۳ | شاخص های سنجش فقر در خانوارهای روستایی و شهری در سال ۱۴۰۰

ردیف	عنوان شاخص	۱۴۰۰
۱	میانگین مخارج خانوار	۱۰۱,۲۶۵,۵۳۹
۲	خط فقر سالانه ی خانوار	۷۳,۹۸۰,۰۰۰
۳	میانگین مخارج خانوارهای فقیر	۶۴,۵۶۰,۰۰۰
۴	ضریب جینی کل خانوارها	۰/۳۷۰
۵	ضریب جینی خانوارهای فقیر	۰/۱۷۵
۶	شاخص نسبت سرشمار	۰/۲۷۲
۷	شاخص شکاف فقر	۰/۰۸۲
۸	شاخص شدت فقر	۰/۰۳۳
۹	شاخص کاکوانی	۰/۰۳۹
۱۰	شاخص فقر سن	۰/۱۱۷

جدول ۴ | نتایج برآورد مدل پروبیت عوامل مؤثر بر فقر خانوارهای شهری و روستایی

ردیف	متغیر	ضریب β_k	$\phi(X\beta')\beta_k$ (اثر نهایی در میانگین متغیر مستقل)
۱	ثابت (Cons-)	۲/۱۳	-
۲	تحصیلات سرپرست خانوار	-۰/۷۶۰	-۰/۲۳۱
۳	تعداد افراد شاغل در خانوار	-۰/۵۷۹	-۰/۱۹۹
۴	سن سرپرست خانوار	-۰/۰۸۰	۰۴۸/-
۵	جنسیت سرپرست خانوار	-۰/۱۳۲	-۰/۰۳۴
۶	بعد خانوار	-۰/۰۰۴	-۰/۰۰۳
	بیمه خانوار	-۰/۷۹۰	-۰/۰۰۱۴
۷	Number of obs	۱۹۳۷۰	-
	LR chi2(5)	۳۱۱۴/۹	-
	Prob > chi2	۰/۰۰۰	-

احتمال فقر خواهد شد که می‌توان برنامه‌ها و طرح‌های اشتغال جوانان و مشاغل خانگی را مورد توجه قرار داد. در واقع هر فعالیتی که به وسیله آن جوانان و حتی بانوان خانه‌دار به درآمدی برسند، منجر به کاهش احتمال فقر خواهد شد [۱۵]. اوکرات و همکاران [۱۶] در پژوهشی خود داده‌های خانوار را جمع‌آوری کرده و به‌وسیله مدل لاجستیک عوامل مؤثر بر فقر را بررسی کردند. آنها نتیجه گرفتند که اندازه خانوار، تحصیلات و مهاجرت بر فقر خانوارها تأثیرگذار است که با این مطالعه سازگار است. کیمینی و همکاران [۱۷] و پرز و مورنو [۱۸] نیز همانند ماین مطالعه نتیجه گرفتند که وضعیت فقر با سطح تحصیلات، اشتغال در بخش کشاورزی و بعد خانوار دارای ارتباط معنادار است. همچنین شوشتریان [۱۹] و محمدی [۲۰] نیز با روش‌های مشابه در سال‌های مختلف خط فقر خانوارهای شهری و روستایی به صورت استانی محاسبه کردند. رضایی [۲۱] نیز در مطالعه خود با استفاده از روش‌های بیزی نشان داد که همبستگی ۳ متغیر درون‌زای وضعیت فقر و درآمد خانوار و همچنین وضع فعالیت اقتصادی سرپرست خانوار قویاً معنادار و کاملاً متفاوت است. همچنین بخت سطوح پایین فقر و دهک درآمد با افزایش سن، بالا رفتن سطح تحصیلات سرپرستان خانوار و افزایش تعداد افراد با درآمد خانوار کاهش می‌یابد. در تمامی پژوهش‌های صورت گرفته، عوامل مؤثر بر فقر در شهرها و استان‌های مشخصی مورد مطالعه قرار گرفته بود که می‌توان گفت از جامعیت کافی برخوردار نبودند.

نتیجه‌گیری

باتوجه به یافته‌های پژوهش، جنسیت سرپرست خانوار در کاهش فقر مؤثر است. بنابراین با طرح‌ها و سیاست‌های حمایت از زنان سرپرست و فراهم کردن شرایط برای مشارکت مؤثر اقتصادی زنان سرپرست، می‌توان منجر به کاهش این اثر شد. نتایج نشان‌دهنده این امر بود که سرپرست خانوارهایی که سرپرست دارای سن پایین‌تری است، احتمال فقر افزایش می‌یابد. بنابراین حمایت بیشتر از جوانان و ایجاد شرایط مساعدتر به‌منظور اشتغال آنها، می‌تواند بسیار مؤثر واقع شود. افزایش سطح و عمق پوشش بیمه‌ای نیز در کاهش فقر مؤثر خواهد بود. همچنین بالا بودن بعد خانوار در میان خانوارهایی که در بالای خط فقر قرار دارند، نشان‌دهنده این امر است که یکی از انگیزه‌های کنترل جمعیت، وضعیت بد اقتصادی خانواده‌هاست. در این مورد

شده و اثر نهایی تغییر در متغیر توضیحی در جدول ۳ نمایش داده شده است. علامت اثر نهایی بستگی به علامت β دارد و برای همه متغیرهای توضیحی منفی است. همچنین بالاترین کاهش احتمال فقر خانوارها، با میزان تحصیلات سرپرست خانوار مرتبط است. با افزایش هر پایه از سطح تحصیلات، احتمال فقر خانوار ۲۳/۱ درصد کاهش خواهد یافت. پس از آن، تعداد افراد شاغل در خانوار با کاهش احتمال ۱۹/۹ درصد، دارای بالاترین اثر در کاهش احتمال فقر خانوار است. در میان این متغیرها، بعد خانوار کمترین اثر را دارد که با افزایش کم در بعد خانوار، احتمال فقر خانوار ۰/۳ درصد کاهش خواهد یافت.

بحث

در پژوهش حاضر به‌منظور فراهم کردن اطلاعات لازم و آگاهی دادن به سیاست‌مداران برای از بین بردن فقر، خط فقر در مناطق شهری و روستایی را در سال ۱۴۰۰ برآورد شده است. برای مشخص کردن عوامل تعیین‌کننده فقر در سطح خرد، فقر به مثابه یک متغیر مجازی در نظر گرفته شد که دو مقدار را اختیار کرد. اگر مخارج خانوار زیر خط فقر باشد، مقدار یک و اگر مخارج بالای خط فقر باشد مقدار صفر خواهد بود. همچنین این متغیر وابسته مدل تلقی می‌شود که الزامی است تأثیر عوامل تعیین‌کننده فقر بر این متغیر مجازی مورد سنجش قرار گیرد که برای برآورد آن، از مدل پروبیت بهره‌گیری شده است.

نتایج این مدل نمایانگر این بود که متغیرهای سطح تحصیلات، تعداد افراد شاغل خانوار، جنسیت و سن سرپرست خانوار و بعد خانوار و بیمه بودن خانوار با متغیر وابسته دارای ارتباط معکوس هستند و با افزایش این متغیرها احتمال فقر خانوار پایین می‌آید. نتایج گویای این امر بود که بیشترین کاهش احتمال فقر خانوارها، ابتدا با تحصیلات سرپرست خانوار و سپس تعداد افراد شاغل خانوارها مرتبط است و سپس سن سرپرست، جنسیت سرپرست خانوار و در نهایت بعد خانوار به ترتیب بیشترین تأثیر را در کاهش احتمال فقر خانوارها دارند. این نتیجه باتوجه به اینکه تحصیلات سرپرست خانوار مهم‌ترین عامل در راستای کاهش فقر به حساب می‌آید، برای در نظر گرفتن در طرح‌های تحصیلات در مناطق محروم می‌تواند مؤثر واقع شود.

همچنین افزایش تعداد افراد شاغل در خانوارها منجر به کاهش

- nutritional performance of Iranian households. Journal of Economic Research. 2009;9(3):205-31. [Persian].
9. Ma B, Cai Z, Zheng J, Wen Y. Conservation, ecotourism, poverty, and income inequality—A case study of nature reserves in Qinling, China. World Dev. 2019;115:236-44. doi: [10.1016/j.worlddev.2018.11.017](https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2018.11.017).
 10. Alkire S, Fang Y. Dynamics of multidimensional poverty and uni-dimensional income poverty: An evidence of stability analysis from China. Soc Indic Res. 2019;142:25-64. doi: [10.1007/s11205-018-1895-2](https://doi.org/10.1007/s11205-018-1895-2).
 11. Kakwani N, Son HH. Global poverty estimates based on 2011 purchasing power parity: where should the new poverty line be drawn?. J Econ Inequal. 2016;14:173-84. doi: [10.1007/s10888-016-9322-x](https://doi.org/10.1007/s10888-016-9322-x).
 12. Kakwani N. New global poverty counts. Asian Dev Rev. 2007;24(2):17-37. doi: [10.1142/S0116110507500072](https://doi.org/10.1142/S0116110507500072).
 13. Kakwani N. Issues in setting absolute poverty lines. Asian Development Bank, 2003.
 14. Jolliffe DM, Mahler DG, Lakner C, Atamanov A, Tetteh Baah SK. Assessing the Impact of the 2017 PPPs on the International Poverty Line and Global Poverty, 2022. doi: [10.1596/1813-9450-9941](https://doi.org/10.1596/1813-9450-9941).
 15. Harandi F, Jamshidi F. The effects of household and individual characteristics on the urban and rural women's employment probability. Knowledge and Development. 2008;15(23):191-205.
 16. Okurut FN, Odwee JJ, Adebua A. Determinants of regional poverty in Uganda, 2002.
 17. Geda A, De Jong N, Mwabu G, Kimenyi M. Determinants of poverty in Kenya: A household level analysis. Institute of Social Studies and the Kenya Institute for Public Policy Research and Analysis. 2001;347:1-20.
 18. Perez-Moreno S. Financial development and poverty in developing countries: a causal analysis. Empir Econ. 2011;41:57-80. doi: [10.1007/s00181-010-0392-5](https://doi.org/10.1007/s00181-010-0392-5).
 19. Shushtarian A. Investigating the institutional determinants of rural poverty with an emphasis on women's rural cooperatives in Fars province, Agricultural Economics ;2007;No(3)[In persian].
 20. Mohamadi S, Sayemiri A, Gorji H. The Measurement of the Minimum Cost of Living Using LES in Ilam Province. Iranian Journal of Economic Research. 2007;9(31):165-88. [Persian]
 21. Rezaei Ghahroodi Z, Ganjali M, Eftekhari Mahabadi S. Investigation of Simultaneous Effect of Some Factors on Poverty and Income of the Household and the Head of Household's Economic Activity Status. Monetary and Financial Economics. 2013;20(6):171-89. [Persian]

الزامی است تا از راه آموزش‌های وسیع و تبیین شیوه ارتباط منافع خانوارها با منافع جامعه، زمینه‌های فرهنگی مورد نیاز به‌منظور کنترل جمعیت، به‌خصوص در میان اقشار با درآمد پایین جامعه، ایجاد شود.

تشکر و قدردانی: نویسندگان این مقاله بر خود لازم می‌دانند از کمک‌های معاونت پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران، نهایت تشکر را داشته باشند. **تأییدیه اخلاقی:** این مقاله حاصل بخشی از رساله دکترای تخصصی در رشته علوم اقتصادی است که با کد ۱۶۲۶۵۴۶۰۵ مورد تأیید دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران قرار گرفت.

تعارض منافع: در پژوهش حاضر هیچ‌گونه تعارض منافع وجود ندارد. **سهیم نویسندگان:** طراحی پژوهش و تحلیل داده‌ها به سهم برابر توسط نویسندگان انجام شده است. جمع‌آوری داده توسط حسن ورمزیار و نگارش و اصلاح مقاله به وسیله علی اکبر فضائی و تقی ترابی‌آماده صورت گرفته است. **منابع مالی:** مطالعه حاضر مورد حمایت مالی قرار نگرفته است.

References

1. Barati MA, Ebrahimi Salari T. Factors affecting the poverty through the female-headed households in Iran. Social Welfare Quarterly. 2018;18(68):43-85. [Persian]
2. Ghazanfari Aghdam K, Mila ELmi Z. Analysis of the Factors that Create Poverty in Iran through the Pseudo-Panel Data Approach. Journal of Economic Policy. 2019;11(21):25-53. [Persian]
3. Eslamian A, Takaffoli M, Musavi MT, Arshi M. Systematic Review of the Presented Articles in Second National Conference of Social Problems of Iran. Social Welfare Quarterly. 2018;18(68):78-135. [Persian]
4. Torabi Kahlan P, Navvabpour H, Bidarbakht Nia A. Missing aspects of poverty: the case of multidimensional poverty in Iran. J Poverty. 2022;26(5):424-37. doi: [10.1080/10875549.2021.1925806](https://doi.org/10.1080/10875549.2021.1925806).
5. Assadzadeh A, Paul S. Poverty, growth, and redistribution: a study of Iran. Rev Dev Econ. 2004;8(4):640-53. doi: [10.1111/j.1467-9361.2004.00258.x](https://doi.org/10.1111/j.1467-9361.2004.00258.x).
6. Ataguba JE-O, Day C, McIntyre D. Explaining the role of the social determinants of health on health inequality in South Africa. Glob Health Action. 2015;8(1):28865. doi: [10.3402/gha.v8.28865](https://doi.org/10.3402/gha.v8.28865).
7. Maleki A. Sociological analysis of policies to reduce poverty and social inequality in development plans (Policy solutions and recommendations in compiling the seventh development plan. Quarterly Journal of Social Development. 2023;17(3):35-78. [Persian]
8. Farhad K, Khalil H. Measuring poverty indicators based on